

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ЇХ СУДОВИЙ ЗАХИСТ У КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМАХ ІСПАНІЇ

Зростання частоти звернень громадян України до Європейського суду з прав людини за захистом своїх інформаційних прав і свобод вказує на те, що вітчизняний судовий захист потребує вивчення нагромадженого досвіду країн Євросоюзу у розглядуваній сфері. Серед таких країн — Іспанія.

Проблема судового захисту інформаційних прав і свобод людини і громадянина дотична до досліджень, які пов'язані із судовим захистом основоположних прав країн Євросоюзу та США (В. Н. Денисов, М. І. Козюбра, В. П. Кошеваров, В. І. Манукян, П. М. Рабинович, С. В. Шевчук та ін.); забезпеченням інформаційних прав і свобод людини в конституційних нормах зарубіжних країн (В. Я. Тацій, А. В. Іщенко, Р. А. Калюжний, І. П. Козаченко та ін.); порівняльним аналізом конституцій різних держав (В. Ф. Мелешко, І. Ф. Погорілко, О. І. Степанюк, В. М. Шаповал, Ю. М. Тодика та ін.). Проте спеціальних досліджень, присвячених судовому захисту інформаційних прав і свобод людини, в Іспанії немає, окрім епізодичних.

Будучи парламентською монархією, Іспанія обрала шлях правової демократичної соціальної держави, вищими цінностями правопорядку якої є справедливість, рівність та політичний плюралізм [1, ст. 1]. Розділ перший іспанської Конституції «Про основні права та обов'язки» визнає основою політичного устрою та суспільного спокою гідність людини та недоторканність її прав, вільний розвиток особистості, повагу до закону та прав інших [1, ст. 10, ч. 1]. Щодо можливого обмеження прав людини (не порушуючи гідність, недоторканність прав людини, вільний розвиток особистості, повага до закону та прав інших. — *К. П.*), то в Конституції Іспанії використано як загальний (дедуктивний) підхід, так і частинний (індуктивний, на основі рішення суду).

Основні права людини закріплені в Конституції Іспанії і відповідають Загальній декларації прав людини, міжнародним договорам, ратифікованим Іспанією [1, ст. 10, п. 2]. Сказане дає підставу стверджувати, що Конвенція про захист прав людини і її основоположних свобод [2], прецеденти Європейського суду з прав людини і міжнародні договори Іспанії є нормами прямої дії при здійсненні судового захисту прав людини.

Інформаційні права людини знаходять висвітлення в ч. 1 «Про основні права та суспільні свободи» вищезгаданого розділу Конституції Іспанії. У цій частині зустрічаємо інформаційні норми, які: 1) ідентичні в правовому відношенні до вітчизняних; 2) сформульовані з додатковим тлумаченням, що є цінним для судового захисту прав людини; 3) зовсім не відображені в Основному Законі України [3]; 4) гарантують права людини відповідно до статей Конвенції; 5) містять багаторазовий захист прав людини.

Так, ч. 3 ст. 18 [1] «гарантується право на таємницю листування, в тому числі, поштового, телеграфного та телефонного зв'язку. Обмеження цього права допускаються лише на основі судового рішення». Наведена норма повністю відображена вітчизняною ст. 31 [3]: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом...».

У ч. 1 ст. 18 Конституції Іспанії [1] «гарантується право на честь, особисту та сімейну таємницю і на власне ім'я». Можливості цієї норми розширює ще й інша: «Закон обмежує використання комп'ютерних засобів, для того, щоб в повній мірі охороняти честь, сімейне та особисте життя громадян та повну реалізацію ними своїх прав» [1, ст. 18, п. 3]. Дані норми в українській Конституції [3] реалізуються двома абзацами ст. 32: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом...».

Другий абзац української ст.32 у значній мірі регулює використання комп'ютера (тим, що забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації), все ж не виключаються загрози у порушенні власного імені саме через комп'ютер.

Поєднання в конституційній нормі права на особисте та сімейне життя і на власне ім'я є більш логічним: власне ім'я безпосередньо пов'язане з особистим життям; право людини на ім'я в Україні забезпечується другою книгою ЦК України [4], хоча його порушення можливе в судах різної підвідомчості. Саме поєднання особистого і сімейного життя та права на власне ім'я спостерігається, окрім Основного закону Іспанії, ще й в інших країнах Європи, наприклад, Португалії [5, ст. 26, ч. 1]. Введенням ч. 3 ст. 18 вищевказаної іспанської норми додатково забезпечується гарантія з боку держави на охорону честі, сімейного та особистого життя громадян шляхом введення обмежень (усувається додаткова загроза. — *К. П.*) на використання комп'ютера. Варто додати, що можливості охорони особистого і сімейного життя в інформаційній сфері забезпечуються й іншою іспанською нормою: «Законом регулюється... доступ громадян до архівів та документів адміністрації, за винятком випадків, що торкаються безпеки і оборони Держави, розслідування кримінальних злочинів, а також інтимне життя людей» [1, ст. 10-5, п.в].

Окремі з інформаційних прав іспанської Конституції продубльовані у кількох нормах. Так, у ст. 20 зустрічаємо: «1.Визначаються та охороняються такі права: а) вільне вираження та поширення поглядів, ідей та думок усно, письмово чи іншими засобами; d) вільна передача та отримання достовірної інформації з допомогою будь-яких засобів поширення» [1]. Дана норма у повному обсязі відображена вітчизняною: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір» [3, ст. 34].

Хоча і в українській, і в іспанській конституції наголошується на вільному (підкреслено автором) вираженні та поширенні інформації, все ж у іспанській є додаткова норма: «2. Ніхто не може бути примушений до вираження власної думки...» [1, ст. 16]. Цією нормою забезпечується однозначність у вільному (без примусу. — *К. П.*) поширенні кожним власної думки (інформації). Таке дублювання фактично є готовим тлумаченням у використанні судом. Остання конституційна норма відсутня у вітчизняному Основному Законі, хоча в прецедентах Євро суду вона зустрічається часто.

Приклад 1. «...захищає особу (йдеться про ст. 10 Конвенції. — *К. П.*) від приписування їй певної позиції на основі її попередніх висловлювань і негативних наслідків, які можуть виникнути з цього, а також забороняє примушувати особу розголошувати іншим свою позицію» [Фогт проти Німеччини (*Vogt v. FRG*), 1995, № 17851/95].

Приклад 2. «В практичному плані ... людині неможливо приписати деякий погляд ... а потім вже на основі цього притягнути до відповідальності. Тиск з метою примусити людину висловлювати свою думку також суперечить суті цієї норми» [Там само].

Приклад 3. «...ст. 10 Конвенції захищає не тільки зміст інформації та ідей, а й способи їх поширення, оскільки будь-яке обмеження вказаних шляхів звужує право отримувати та поширювати інформацію» [Озтурк проти Туреччини (*Ozturk v. Turkey*), № 22479/93, ECHR 1999-VI, п. 49].

Можна апелювати до обмежувачої частини ст. 34 Конституції України [3], яка допускає обмеження, щоб запобігти порушенню прав інших громадян. Проте право на неможливість під примусом висловлювати власну думку не визначене. Якщо посилались на другий абзац ст. 28 Конституції України [3], де йдеться про те, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, то вітчизняна Конституція не встановлює співвідношення між інформаційним правом на вільне висловлювання та гідністю (завдання, яке є непосильне багатьом юристам).

На передній план захищеності права на вільне висловлювання думок постає необхідність включення однієї з двох норм: 1) ніхто не може бути примушений до висловлювання власної думки; 2) гідність людини є джерелом її основоположних (до таких відносяться інформаційні — доведено Резолюцією 59(1) ООН [6]) прав. Подібна норма є в Конституції Польщі: «Природна і невідчужувана гідність людини є джерелом свобод і прав людини і громадянина» [7, ст. 30].

Визнане і охоронюване Основним законом Іспанії право (без сумніву, пов'язане з інформацією. — *К. П.*) на «в) технічну, наукову, художню, літературну продукцію та творчість» [1, ст. 20], як і вищерозглянуті права цієї ж норми а) та d), підлягають обмеженню лише тоді, коли має місце розголос таємниці чи професійної таємниці. Порівнюючи обмеження наведених вище іспанських конституційних норм пунктів а), в), d) з вітчизняною ст. 34 («Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушен-

ням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [3]), очевидним є те, що обмеженість інформаційного права на вільне висловлювання думок в іспанській Конституції є меншою у порівнянні з українською.

Іспанська Конституція допускає конфіскацію «...публікацій, записів та інших засобів масової інформації ... тільки на основі судового рішення» [1, ст. 20, п. 5]. Подібна норма відсутня в українській Конституції [3]. Проте її ст. 41 абзацом 6 допускає: «Конфіскація майна може бути застосовна виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом». У цьому випадку можливість конфіскації засобів інформації встановлюється судом на основі двох фактів: 1) доведенням того, що засоби містять інформацію, використання якої обмежене ст. 34 [3]; 2) тим законом, який визначає випадки конфіскації засобів інформації (наприклад, Цивільний кодекс України [8, ст. 278, п. 2], Кримінальний кодекс України [9, ст. 176], Кодекс України про адміністративні правопорушення [10, ст. 51-2]).

Право на звернення громадян в Конституції Іспанії сформульоване так: «Усі іспанці мають право направляти індивідуальні та колективні звернення в письмовому вигляді до державних органів влади, у формі та з метою, визначеними законом» [1, ст. 29, п. 1]. Ця норма аналогічна вітчизняній і показує, що аналогічне право (в довільній формі) надається кожному ще й у зверненні до органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [3, ст. 40]. Порівняння обох норм показує, що вітчизняна надає кожному більше свобод у задоволенні його інформаційних прав.

Разом з тим розширення права на індивідуальне та колективне звернення у громадян Іспанії забезпечується ще й іншою нормою: «1. Палати (іспанський парламент, який іменують як Генеральні Кортеси, є двопалатний: Конгрес депутатів та Сенат. — *К. П.*) можуть приймати до розгляду індивідуальні та колективні запити, обов'язково в письмовому вигляді. Забороняється безпосереднє прийняття запитів від демонстрації громадян» [1, ст. 77, п. 1]. Цінність цієї норми, з позиції судового захисту інформаційних прав і свобод людини, в тому, що вона розширює законодавчу ініціативу, а значить, при появі нової інформаційної загрози (не відображеної в чинному законодавстві) дозволяє довести до Палат факт її появи і потребу в законодавчому забезпеченні: Палати розглянуть такі звернення і прореагують відповідним чином. Письмова форма запити забезпечить те, що запит буде розглянутий.

Серед інших норм іспанської Конституції варто виділити ту, яка пов'язана з інформаційними правами і свободами та аналогічна існуючій в Основному Законі України. Це ст. 44: «1. Державна влада заохочує та захищає здійснення права кожного на доступ до культури». Легко бачити, що наведена іспанська норма включає право доступу до культурних цінностей, яке, без сумніву, пов'язане з інформаційними правами людини, і у вітчизняній Конституції відображене так: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, нау-

кової і технічної творчості ... моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [3, ст. 54].

Особливо цінною в розглядуваному аспекті є норма, згідно з якою: «1. Генеральні Кортеси можуть делегувати Уряду право прийняття норм, що мають силу закону, з питань, не вказаних у попередній статті» (там йдеться про органічні закони, які забезпечують основоположні права і свободи людини. — *К. П.*).

Передача Уряду права на прийняття норм, що мають силу закону, доцільна тоді, коли з'явилась інформаційна загроза, від якої ще немає законодавчого захисту. Згадана передача здійснюється в Іспанії не хаотично, а характеризується певними особливостями: «...1) в певній формі (декрет, указ тощо. — *К. П.*); 2) з певного предмета (наприклад, нова інформаційна загроза); 3) на конкретний термін дії; 4) дія тимчасової норми закінчується тоді, коли Уряд обнародує відповідний нормативний акт» [1, ст. 82, п. 3].

Цінність передачі законодавчої ініціативи Уряду з питань захисту окремих інформаційних прав у тому, що суд отримує тимчасовий закон (можливо, навіть, не досконалий), який може слугувати основою захисту, адже відповідне законодавство ще не сформоване. Подібну норму зустрічаємо в Конституції Франції, в якій закони тимчасової дії іменують як ордонанси [8, ст. 38]; в Іспанії їх називають законодавчими Декретами [1, ст. 85].

Закони тимчасової дії скасовуються тоді, коли Уряд сформує і обнародує закони постійної дії. Конституція Іспанії строго регламентує межі законотворчості: 1) є вказівка на те, «чи варто обмежитись формуванням одного тексту, чи передбачається можливість впорядкування, класифікації і узгодження кількох законодавчих текстів» [1, ст. 82, п. 5]; 2) у них «допускається можливість введення додаткових форм контролю» [1, ст. 82, п. 6]; 3) вони «не можуть впливати на зміну самого базового закону» (конституційного органічного закону. — *К. П.*); 4) «не можуть бути нормами зворотної дії» [1, ст. 87, пп. а)–в)].

У захисті інформаційних прав людини Уряду Іспанії надається ще й можливість «у надзвичайних та термінових обставинах ... видавати ще й тимчасові законодавчі акти у вигляді декретів-законів, які не можуть торкатися системи основних інститутів держави, прав, обов'язків і свобод громадян, закріплених в розділі 1 («Про основні права і обов'язки». — *К. П.*), порядку діяльності автономних Співтовариств, а також всезагального виборчого права» [1, ст. 86]. Ці декрети-закони відразу виносяться на обговорення та голосування Конгресом у повному складі. За скороченою процедурою декрети-закони схвалюються чи скасовуються [1, ст. 86, п. 1), 2), 3)]. Таким чином, з появою найновішої інформаційної загрози суди Іспанії відразу отримують декрет-закон, який дозволяє захистити права і свободи людини в інформаційній сфері. У протилежному випадку інформаційні права і свободи від найновіших загроз були б тривалий час не захищені. За Основним законом Іспанії «1. Право законодавчої ініціативи належить Уряду, Конгресу і Сенату у відповідності з Конституцією та регламентами палат» [1, ст. 87]. Подібна норма відображена українською Конститу-

цією, в якій визначено, що єдиним органом законодавчої влади є парламент — Верховна Рада України [3, ст. 75], де право законодавчої ініціативи належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України [3, ст. 93]. Разом з тим стверджуємо, що процедура швидкого прийняття законів в Основному Законі України не прописана (прийняття законів здійснюється за процедурою кількох читань [9]) і її введення — очевидне.

В основі судового захисту будь-яких (не тільки інформаційних) прав і свобод людини в Іспанії є ст. 24: «1. Кожний має право на ефективний захист суддею та судом у здійсненні своїх законних прав та інтересів, і ні в якому випадку не допускається відмова від такого захисту». Із наведеної норми є очевидним, що у разі звернення людини до суду з приводу порушення його основоположних прав і свобод, суд ніколи не відмовить їй у розгляді.

Розглянуто конституційне забезпечення інформаційних прав і свобод людини в Іспанії. Це забезпечення порівняно з відповідними вітчизняними нормами, оцінено можливості захисту інформаційних прав і свобод людини в судах. На перспективу лишаємо ще ряд норм Основного закону Іспанії, пов'язані з правами людини в інформаційній сфері.

Література

1. Constitución española [Конституція Іспанії]: Con el Nuevo texto del artículo 135 (boe del 27 de SEPTIEMBRE de 2011) Edición preparada por LUIS LOPEZ GUERRA. Catedrático de Derecho Constitucional de la Universidad Carlos III Madrid. — Madrid: tecnos, 2011. — 172 p.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. Страсбург: Секретаріат Європейського суду з прав людини. — 2010. — 24 с. — (Український переклад).
3. Конституція України. Основний закон: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 8 груд. 2004 р. — Х.: ФОП Співак Т. К., 2009. — 48 с.
4. Цивільний кодекс України: із змін та допов. станом на 15 січ. 2009. К.: Вид. Паливода-А. В., 2009. — 328 с. (Кодекси України).
5. Constituição da República Portuguesa [Конституція Португалії]: Actualizada de acordo com a Lei Constitucional no. 1/2005. Declaração Universal dos Direitos do Homem. Lei do Tribunal Constitucional. Iniciativa Legislativa de Cidadãos Estatutos Político-Administrativos das Regiões Autónomas. — Biblioteca Nacional de Portugal-Catálogo na Publicação. — 2010. — 343 p.
6. Резолюція 59(1) Генеральної Ассамблеї ООН «Созыв международной конференции по вопросу о свободе информации» [Електронний ресурс]. — Режим доступа: www.advocet.ru/news/38/843/.
7. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (z dnia 2 Kwietnia 1997 z.) [Конституція Польщі]. — Wydawca: Oficyna Wydawniczo-Reklamowa SAGALARA. 2010. — 64 s.
8. Constitution française du 4 octobre 1958 aprs la revision de juillet 2008. Impression: Journaux officiels Imprime en France. Depot legal: 4 trimestre 2008. — 56 p. — (La documentation Française) [Конституція Франції].
9. Україна. Закон. Про регламент Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minjust.gov.ua/0/12704.

Анотація

Полетило К. С. Інформаційні права і свободи людини та їх судовий захист у конституційних нормах Іспанії. — Стаття.

У статті йдеться про відображення інформаційних прав і свобод людини, їх судовий захист та особливості судочинства в Конституції Іспанії.

Ключові слова: інформаційні права і свободи людини, судовий захист, Конституція Іспанії.

Анотація

Poletylo E. S. Информационные права и свободы человека и их судебная защита в конституционных нормах Испании. — Статья.

В статье рассматривается отображение информационных прав и свобод человека, их судебная защита и особенности судопроизводства в Конституции Испании.

Ключевые слова : информационные права и свободы человека, судебная защита, Конституция Испании.

Summary

Poletylo K. Information rights and liberties of a man, their judicial defence in the constitutional regulations of Spain. — Article.

The article deals with the representation of information rights and liberties of a man, their judicial defence, the Constitution of the Spain.

Keywords: information rights and liberties, judicial defence, the Constitution of the Spain.

УДК 340.12

Г. І. Пастушок

ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМУНІТАРНОГО ПРАВА У ЄДНАННІ ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

Відомий український філософ права А. А. Козловський, формуючи гносеологічні принципи права, зазначає: «Право є гносеологічне балансування між належним і суцим. Тільки у такій двоїтій формі воно може бути істинним правом, проте не таким, що «знає» істину, а таким, що шукає її, що наближається до неї, не віддаляючись при цьому від реальності» [1, 34]. Право пізнавально невичерпне, оскільки пізнання є самою сутністю права, найглибшою його характеристикою. Це думка підтверджується усвідомленням того, що розширення правового простору, яке відбуваються під впливом інтеграції, постійно трансформуються у процесі пізнання. Нині правова реальність передбачає різноманіття можливостей вдосконалення права, еволюції правових систем, а процес правової інтеграції — єднання цього різноманіття у правовому просторі, зокрема нашого контексту.

Дехто із теоретиків міжнародного права вважає інституційним аспектом характеристику соціально-правової природи «європейського правового простору», що вважається детермінантом інших правових систем, визначаючи принципи та особливості правової інтеграції [2, 5]. До них насамперед належать — французький учений Е. Крабі, який на монографічному рівні першим серед західних науковців обґрунтував концепцію європейського правового простору. Певні спроби долучитися до дослідження цієї проблематики зробили науковці із пострадянських держав. Так, В. Пустогаров та С. Беляєв поєднували становлення європейського правового простору з утвердженням країн Східної Європи і колишнього СРСР як правових держав, що начебто поступово демократизуються за аналогією з рештою європейських держав, а підставою для цього